

דרכי החיזוק

ארבעה צריכים חיזוק (ברכות לב:) - שיתחזק אדם בהם תמיד בכל כחו (רש"י)

48

שיחה ממרן הגאון רבי גרשון אדלשטיין שליט"א • פרשת צו - שבת הגדול תשע"ב

ובאמת בזמן שהיו בהר סיני ועסקו בתורה לא הרגישו שום קושי ולא התעייפו, שהרי הם נמצאים בהר סיני, מקום שהשכינה נמצאת שם, ועוסקים בתורה, ורק אחרי שהפסיקו ללמוד ופנו לנסוע מהר סיני, אז כבר לא הרגישו את התענוג של לימוד התורה, וממילא טבע הגוף נמשך אחר המנוחה, כי הנשמה אוהבת את התורה והגוף אוהב את המנוחה, וכשמפסיקים לעסוק בתורה, מיד הגוף נמשך אחר המנוחה.

ועיקר החטא היה שנסעו מהר סיני 'בשמחה', כי אמנם כך הוא הטבע שאדם אוהב את המנוחה, אבל מדוע הרגישו שמחה במה שעכשו אינם לומדים, הרי שמחה זו באה מחוסר הכרת האמת, שהרגישו באותה שעה כאילו טוב להם עכשו יותר ממה שהיה קודם, ושכחו את התענוג האמיתי שהיה להם בשעת עסק התורה, שכך טבע אהבת העולם הזה שמשכחת את אהבת התורה, וכשאדם עסוק בהנאות העולם הזה, הוא מקלקל את הטבע של אהבת התורה ואהבת העולם הבא.

אהבת התורה היא ענף מאהבת השם, וכמו שכתב בספר מסילת ישרים פרק י"ט כי השמחה בתורה ובמצוות היא ענף מאהבת השם, טבע הנשמה שאוהבת את התורה והמצוות, ואילו טבע הגוף ליהנות מן המנוחה ומהנאות העולם הזה, וכשאדם עוסק בתורה ברציפות בלי הפסק, זה מחזק את הכוח של הנשמה, שהנשמה שולטת על הגוף, ואז קשה להפסיק מרוב מתיקות התורה, אבל אם מפסיקים ללמוד, שוכחים את הטעם של מתיקות התורה, ונמשכים אחר פיתויים של הנאות העולם הזה.

וכמו שמצינו בחטא עץ הדעת שהנחש פיתה את חוה, וכתוב (בראשית ג, ו) "ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעיניי ונחמד העץ להשכיל", וכתב הנפש החיים (א, ו) כי לפני חטא עץ הדעת הוצרך היצר לפתות את האדם מבחוץ, מפני שזה היה נגד השכל ונגד האמונה הפשוטה, והיה צריך לפתות אותה כדי שתאכל, אבל לאחר החטא נכנס היצר הרע בתוך האדם עצמו, ונעשה כמו טבע שני, שאינו מרגיש שהוא מפותה, והגוף מטבעו נמשך אחר הנאות העולם הזה.

ונמצא כי החטא היה במה שנסעו מהר סיני בשמחה, וכמו שכתב הרמב"ן "שהיה מחשבתם להסיע עצמן משם מפני שהוא הר השם", ואם היו מעריכים ומרגישים את חשיבות התורה, זה היה נותן להם את הכוחות להמשיך בשמחה ולהיות מאושרים, אבל היה חסר להם ההכרה וההבנה הזאת, וכל זמן שהיו בהר סיני ועסקו בתורה לא הרגישו עייפות, כי התענוג של תורה נמשך, אבל לאחר שנסעו משם התגבר היצר הרע של טבע הגוף ורצו את המנוחה.

וכך גם בימי בין הזמנים, לשמחתנו יש כאלה שממשיכים את הדבקות בתורה עם אותה השמחה גם בימים אלו כמו בכל השנה, אבל מאידך גיסא יש אחרים שיש להם ירידה ורפיון בימי בין הזמנים, והרי זה תלוי אצל כל אחד ואחד כיצד היה הקשר לתורה במשך כל השנה, עד כמה נמצאים בדרכה של תורה וכמה מחשיבים את התורה.

וכן כל ההתנהגות היומיומית האם הייתה לפי דיני התורה, וכמו שהביא הרמ"א (או"ח א, א) מדברי הרמב"ם במורה נבוכים על הפסוק "שיוויתי השם לנגדי תמיד", שצריכים לזכור בכל פעולה שעושים שיש השגחה, וצריכים לעשות חשבון על כל דבר אם זה כדאי או לא כדאי, וכמו שאמרו (אבות ב, א) הוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה, אם אדם חי במשך כל השנה עם חשבון כזה, הוא נעשה לאדם אחר.

וראיתי אצל אמו"ר זצ"ל כי בזמן שהיו לו הפרעות ולא היה יכול ללמוד, הרגיש לא טוב מזה, לא רק מצד שהיה איכפת לו הדין וההלכה של ביטול תורה שאינו יכול ללמוד, אלא גם הגוף הרגיש הרגשה גופנית לא טובה, והיה שרוי בחוסר מצב רוח מחמת שאינו יכול ללמוד, כי על ידי שאדם דבוק בתורה גם הגוף מתקדש ונעשה רוחני, והנשמה שולטת על הגוף, וממילא כשאינו יכול ללמוד הוא מרגיש שלא בטוב.

וכמו שכתב רבינו יונה בשערי תשובה (א, ל) לענין שבירת התאוה הגשמית שהיא סתירה לרוחניות, "כי כל זמן שהאדם הולך אחרי התאוה, נמשך אחרי תולדות החומר, וירחק מדרך הנפש המשכלת, ואז יתגבר יצרו

הנה בפרשת בהעלותך (במדבר י, לה) יש פרשת ויהי בנסוע הארון שהיא פרשה בפני עצמה, ויש לה סימניות של נוני"ם הפוכים בתחילה ובסוף, וכתוב בגמרא (שבת קטז, א) "תניא רבן שמעון בן גמליאל אומר עתידה פרשה זו שתיעקר מכאן ותיכתב במקומה, ולמה כתבה כאן כדי להפסיק בין פורענות ראשונה לפורענות שנייה. פורענות שנייה מאי היא ויהי העם כמתאוננים, פורענות ראשונה ויסעו מהר השם, ואמר רבי חמא ברבי חנינא שסרו מאחרי השם". וצריך להבין מה הפורענות במה שנסעו מהר השם, ומדוע זה נקרא שסרו מאחרי השם?

והתוספות שם כתבו "פורענות ראשונה כדאמר במדרש (ילמדנו) ויסעו שנסעו מהר סיני דרך שלוש ימים כתינוק היוצא מבית הספר שבורח לו והולך לו, כך היו בורחים מהר סיני דרך שלוש ימים, לפי שלמדו הרבה תורה בסיני". וכן הביא הרמב"ן בפרשת בהעלותך שם, "שנסעו מהר סיני בשמחה כתינוק הבורח מבית הספר, אמרו שמא ירבה וייתן לנו מצוות, וזהו ויסעו מהר השם, שהיה מחשבתם להסיע עצמן משם מפני שהוא הר השם... וקרא החטא 'פורענות' אף על פי שלא אירע להם ממנו פורענות, ושמה אלמלא חטאם זה היה מכניסם לארץ מיד", עכ"ד.

והיינו כי הנסיעה מהר סיני, הייתה הנסיעה הראשונה לאחר קבלת התורה, וכשהיו בהר סיני למדו הרבה תורה, ועכשו שמחו במה שנוסעים מהר סיני, והתנהגות זו היא כמו תינוק ששמח לברוח מבית הספר. ולכאורה הרי כך הוא הטבע, וגם אדם מבוגר שאינו תינוק קיים בו הטבע הזה של תינוק שאוהב את המנוחה, ומהו החטא בזה?

ויש לפרש כי הנה באמת לימוד התורה הוא תענוג שאין כמוהו בעולם, וכמו ששינו בפרקי אבות (ו, ד) "כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה ואם אתה עושה כן אשריך וטוב לך, אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא", והוזכרו כאן ארבע מיני קשיים, פת במלח, מים במשורה, על הארץ תישן, וחיי צער תחיה, וכן בתורה אתה עמל - שזהו עוד קושי ומאמץ נוסף של עמל התורה, ואף על פי כן אשריך בעולם הזה!

מפני שאם אדם עמל בתורה למרות כל הקשיים, אזי מרוב אהבת ומתיקות התורה אינו מרגיש כלל את הקושי, והוא מאושר ויש לו עולם הזה יותר טוב מכל האחרים, כי אמנם יש לו רק פת במלח אבל הוא שבע, וכן יש לו רק מים במשורה אבל אינו צמא, ואמנם הוא ישן על הארץ אבל סוף-סוף הוא ישן כדי צרכו ואינו עייף, ורק שאינו מתענג יותר ממה שצריך, ואפילו אם יש לו חיי צער יותר מזה, אינו מרגיש כלל את הצער מרוב מתיקות התורה, שהלימוד הוא תענוג אמיתי מעין עולם הבא.

וכמו שכתוב על דברי התורה (תהלים יט, יא) "הנחמדים מזהב ומפז רב ומתוקים מדבש ונופת צופים", והיינו כי הנאות העולם נחלקות לשני סוגים, הדבש הוא דוגמא של הנאות הגוף, שהגוף נהנה מן הטעם והמתיקות שבדבש, ואילו זהב הוא דוגמא להנאה נפשית של חמדת הממון, ועל זה אמר כי דברי התורה הם יותר מכל הנאות שבעולם, נחמדים יותר מזהב ומתוקים יותר מדבש.

וכבר הזכרנו מה שכתב ההפלאה בהקדמתו לבאר מה שאומרים בתפילת שבת "כולם ישבעו ויתענגו מטובך", כי אף על פי שבהנאות העולם אם אדם שבע אינו מסוגל להתענג עוד, וכל מה שיאכל לאחר השביעה יהיה אכילה גסה שאין בה הנאה, אבל 'מטובך' דהיינו התורה וכמאמרם (אבות ב, ג) אין טוב אלא תורה, מזה אדם נהנה ומתענג גם לאחר השביעה, שדברי התורה משביעים את הנפש וכמו שאמרו (ברכות יד, א) המשביע עצמו מדברי תורה, ומתיקות התורה נמשכת גם לאחר השביעה.

ומאחר שכך היא מתיקות התורה, ממילא היה תביעה מדוע צריכים לברוח מהר סיני? הרי זה תענוג נעים מאד! וכשצריכים לנוח ולישון הולכים לישון, אבל התענוג של תורה נמשך כל הזמן, וגם בזמן שלא לומדים יש בראש מחשבות של תורה, ומחכים כבר לרגע שיוכלו שוב להתחיל ללמוד, כי שמחים להמשיך את התענוג של תורה, ומדוע נסעו מהר סיני 'בשמחה' כתינוק הבורח מבית הספר, הרי דברי התורה משמחי לב, ומדוע לברוח?

עליו, כל הנאה גשמית מקלקלת את הקדושה שיש באדם, והופכת את האדם להיות יותר מגושם, ודאי צריך לאכול ולשתות, אבל עיקר כוונת האכילה צריכה להיות לא מפני שהאוכל טעים, אלא מפני שאין ברירה ומוכרחים לאכול. אמנם זוהי מדרגה גבוהה שאי אפשר לדרוש מכל אחד.

וידוע מה שהביא רבינו יונה ביסוד התשובה שיש תענית הראב"ד להשאיר מעט בסוף האוכל, וכתב שם "אל יעזוב לגמרי מלאכול בשר ולשתות יין, כי דיך מה שאסרה תורה, אך בעת מאכלו ועודנו תאב לאכול, ניח ממנו לכבוד הבורא מתאוותיו, ואל יאכל כפי תאוותו, ודרך זה ימנענו מחטואו". ואמנם זוהי מדרגה גבוהה וקשה מאד לקיימה, אבל העניין בזה הוא לזכור שאינו אוכל מפני שהוא נהנה, אלא מפני שהוא חייב ומוכרח לאכול כדי שיהיה לו כוח לעבודת הבורא.

ושמעתי פעם ממרן הגר"ד פוברסקי זצ"ל שסיפר כי פעם דיבר עם מרן הגרי"ז זצ"ל, וסח בפניו כי באותו היום לא אכל כלום והוא מרגיש הרגשה יותר טובה, כי כשהוא אוכל זה מכביד עליו, ועכשיו הוא מרגיש יותר קל, וכמו שעושים התעמלות גופנית לפני האוכל כי אז מרגישים יותר קל, ואמר לו הגרי"ז, "נכון, אבל אין ברירה ומוכרחים לאכול, ודאי שאם לא אוכלים מרגישים הרגשה יותר טובה מצד הגוף וגם מצד הנשמה, אבל אין ברירה ומוכרחים לאכול, כך היא הנהגת גדולי ישראל.

לכן אמרו חז"ל (יומא עא, א) "הרוצה לנסך יין על גבי המזבח ימלא גרונו של תלמידי חכמים יין", והיינו מי שרוצה לקיים מצות ניסוך היין בזמן הזה, שאין בית המקדש וכלי שרת, מה יעשה? ימלא גרונו של תלמידי חכמים יין, מפני שתלמיד חכם כל אכילתו ושתיתו היא לשם שמים, וממילא האוכל אינו עושה אותו מגושם, ולא מחזק אצלו את הטבע הגשמי, אלא אדרבה, באכילתו הוא מקדש את האוכל, ומה שהוא אוכל הרי זה כמו קרבנות, ושתיתו היא כמו נסכים.

וגם ביום טוב שיש מצוה של סעודת יום טוב, הרי התכלית בסעודה היא לשמח בהקב"ה ובמצוותיו, וכמו שאומרים בנוסח התפילה "וישמחו בך ישראל", והסעודה היא רק אמצעי להביא לשמחת המצוה, וכשאוכלים ביום טוב ומכוונים לשם מצוה הרי זה מוסיף קדושה, אבל אם עושים את הסעודה בשביל הנאת הגוף ולא מכוונים לשם מצוה שמחת יום טוב, על זה נאמר (מלאכי ב, ג) "וזוריתי פרש על פניכם פרש חגיכם", שלא כך מקיימים את המצוה כתיקונה.

ואמנם איתא בזוהר (יתרו פח, ב; הובא בהקדמת השב שמעתתא) "פרש חגיכם קאמר ולא פרש שבתכם", והיינו מפני שחלוק דין הסעודה בשבת מדין הסעודה ביום טוב, כי ביום טוב הסעודה היא לחזק את שמחת המצוה, ואילו בשבת הסעודה היא מדין עונג שבת, וכמו שהגוף צריך לנוח צריך גם שהגוף יתענג, ואם כן עצם הנאת הגוף היא המצוה, אך מסתבר כי גם בזה צריכים לכוון לשם מצוה, וראיתי בעיני אנשים שאומרים על כל מה שאוכלים בשבת 'לכבוד שבת קודש'.

הבה נתבונן כיצד זוכים לזה שהטבע ימשך לתורה, שגם בבין הזמנים ירגישו את המציאות של "הנחמדים מזהב ומפז רב ומתוקים מדבש ונופת צופים", עד כדי כך שלא יכולים להפסיק את הלימוד מרוב מתיקות התורה. מה הם העצות לזה?

יש גמרא בנדה (ע, ב) שאלו את רבי יהושע בן חנניה מה יעשה אדם ויחכם, כיצד אפשר לקבל הצלחה בתורה? אמר להם, ירבה בישיבה וימעט בסחורה, והיינו שילמד הרבה תורה בישיבה יחד עם הציבור, אמרו הרבה עשו כן ולא הועיל להם, והיינו שיש הרבה שעוסקים בתורה ומרבים בישיבה ולא עלתה בידם להגיע לדרגה של חכמת התורה, אמר להם, יבקשו רחמים ממי שהחכמה שלו, והיינו שלא מספיק עמל התורה לבד, אלא צריכים גם תפילה על הצלחה בתורה.

והעניין בזה מפני שמי שאינו מבקש רחמים, זהו סימן שהוא סבור כי הוא יכול להצליח בכוחות עצמו, ומן השמים מראים לו שאין זה בידו אלא בידי שמים, וכמו שאמרו חז"ל (ברכות לג, ב) הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, ובאמת צריך לבקש רחמים אפילו על יראת שמים, וכמו שאנו מבקשים בהרבה מקומות בתפילה על יראת שמים, כי אף על פי שהבחירה ביראת שמים תלויה רק ביד האדם, הרי מי שאינו מבקש רחמים הוא כמו שאינו בוחר ביראה, מפני שלא שייך שיצליח בכוחות עצמו, וצריך לבקש רחמים לזכות לסייעתא דשמיא בזה.

והקשו בגמרא שם "מאי קא משמע לן", ופירש"י, "למה ליה למימר להו ירבה בישיבה, הואיל וברחמים הדבר תלוי", ותירצו "דהא בלא הא לא סגי", ומבואר כי זה היה דבר פשוט שצריכים תפילה ובקשת הרחמים, ומי שאינו מבקש רחמים לא שייך שישג חכמת התורה, כי אדם שסומך על

כוחו ועוצם ידו אינו מצליח, וכל החידוש הוא שלא מספיק תפילה לבד, אלא צריך גם להרבות בישיבה, ולהשתדל בכל כוחו בהתמדת התורה, ומי שמשתדל בכל כוחו זוכה לסייעתא דשמיא.

וכמו שאמרו חז"ל (קידושין ל, ב) יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש להמיתו ואלמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לו, וביארו בזה הגר"א והמסילת ישרים פ"ב כי דווקא אם השתדל בכל כוחו להתגבר על היצר הרע, וכבר הגיע למצב כזה שאלמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לו, אז זוכה לסייעתא דשמיא, אבל מי שאינו משתדל בכל כוחו אינו זוכה לסייעתא דשמיא, לכן צריך תחילה להתחזק בהתמדה ולהרבות בישיבה, ולאחר שיעשה כל מה שבכוחו, זוכה לסייעתא דשמיא על ידי בקשת הרחמים.

ולמדנו כי הדרך להצלחה בתורה היא על ידי תפילה והתמדה בתורה, אבל באמת גם זה קשה וכיצד עושים זאת, קשה לעסוק בתורה בלי הפסק וקשה להתפלל בכוונה, צריך להיות רגוע מאד כדי להתפלל בכוונה וביישוב הדעת, כי תפילה שאינה בכוונה מכל הלב אינה תפילה, ומי שתפילתו אינה תחנונים אמיתיים הרי הוא משקר, וכמו שכתב באורחות חיים להרא"ש (אות ל"ו) שצריכים לבקש יסלח לנו' על מה שאומרים סלח לנו בלא כוונה, אם כן כיצד מגיעים להתמדה בתורה ולכוונת הלב בתפילה?

העצה לזה היא, על ידי לימוד המוסר.

יש הרבה שטועים וחושבים כי ספרי המוסר גורמים עצבות, אבל באמת מי שטעם טעמו של מוסר רואה כי אדרבה זה משמח, ספרי המוסר מבארים מה הם הדרכים לקניית המעלות, ומה הם המפסידים אותם, ומי שלומד ספרי מוסר יודע את מה שהוא חייב, וכיצד אפשר להתגבר על הקשיים, כל ספרי המוסר נותנים את העצות לזה, וגם מבארים את עצם המידות, מהו פירושה של כל מידה ומידה.

והנה יש שחושבים כי כשלומדים ספר מסילת ישרים צריכים מיד לקיים את מה שלומדים, וכשלומדים מידת הזהירות מיד הם יכולים להיות זהירים, וכשאינם מצליחים הם מתייאשים ומפסיקים באמצע, אבל באמת התחלת לימוד המוסר הוא לדעת את הידיעות, וכדאי לקרוא במהירות את הידיעות, ולחזור עליהם שוב ושוב, כדי לקבל בקיאות בהם, וזה ישפיע עליו שבהמשך הזמן יחשוב על זה הרבה פעמים, ואז יוכל לקיים מה שלמד.

ואמנם הטבע הוא שהיצר הרע משכיח את הידיעות, והעצה לזה היא כמו שכתב המסילת ישרים בהקדמתו על ידי החזרה וההתמדה, ככל שחוזרים יותר על הדברים זה משפיע יותר, ושמעתי בשם אחד שאמר כי מי שחוזר הרבה פעמים על הפרק הראשון במסילת ישרים נהפך לאדם אחר, ובאמת יש כאלה שיודעים בעל פה את הלשונות של המסילת ישרים והשערי תשובה, וידוע שמי שיש לו קביעות בספרי המוסר זה משפיע עליו מאד, וככל שחוזרים יותר על הדברים זה משפיע ומשפיע.

והכרתי אחד שהיה מתנהג כמו ילד ולא היה עומד בפיתויים, ולאחר תקופה התחיל ללמוד בקביעות בספרי המוסר והשתנה לגמרי, עד כדי כך שהוא מחדש הרבה ענייני מוסר במחשבתו, כי קביעות של לימוד המוסר משנה את האדם, וגם בימי שיש ושבט שאין סדרי מוסר קבועים בישיבות, אפשר לקבל השפעה מהתפילות של שבת, שיש בהם הרבה בקשות מיוחדות על רוחניות, כמו 'וטהר לבנו לעבדך באמת', 'ותן חלקנו בתורתך'.

ועכשיו בעמדנו בימי בין הזמנים, צריכים לדאוג שיהיו זמנים קבועים ומסודרים, וכפי שכבר דיברנו כמה פעמים מה הם העצות שבין הזמנים לא יתבזבזו, ראשית צריכים שיהיה מקום קבוע היכן ללמוד, מקום שאין שם הפרעות, וכן שיהיה זמן קבוע ללימוד, וגם דבר קבוע מה ללמוד, עם צורת לימוד שנהנים ממנה, בעיון או בבקאות, כל אחד לפי טבעו, וכן בדרך כלל כדאי לקבוע חברותא, אבל יש גם כאלה שנהנים יותר בלי חברותא, וכל אחד יעשה לפי טבעו.

ובנוסף לזה צריכים גם תפילה לזכות לסייעתא דשמיא, ועל ידי זה יכולים להיות בטוחים שגם בין הזמנים יהיה 'זמן' של המשך העלייה, וכפי שאמר פעם מרן הרב מפוניבז' זצ"ל כי זהו 'זמן של בין הזמנים', ואמנם יש בו סדרים אחרים אבל גם זה הוא זמן, וברוך השם יש הרבה ישיבות בין הזמנים שזה דבר טוב מאד, וכל אחד יראה לפי האפשרות שבידו כיצד לנצל את הימים להמשך העלייה.

לעילוי נשמת

מרת שושנה חשאי ע"ה
בת הר"ר אהרן סמין ז"ל
נלב"ע י"ד ניסן תשע"א
ת.נ.צ.ב.ה.